

Türkiye’de İş Yapma Ortamının Girişimcilik ve Ekonomik Özgürlükler Açısından Değerlendirilmesi

H. Bahadır Akın*

Özet: Bir ülkenin ekonomik olarak gelişmesinde temel unsur büyümenin ve refahın itici gücü olan girişimci ruha sahip bireylerdir. Girişimcilerin başarısı da devlet tarafından oluşturulmuş adil, sağlıklı kurumsal yapılara ve temel ekonomik özgürlüklerin sağlanmış olmasına bağlıdır. Bir ülkede iş yapma özgürlüğü kısıtlıysa, hükümetler bilerek ya da bilmeyerek iş yapma konusunda engelleyici bir tutum içindeyseler, bu durum büyüme ve istihdamı etkileyecek; bir bütün olarak toplum bundan zarar görecektir. Bu çalışmada ekonomik özgürlükler ve refah çerçevesindeki temel kurumlar Türkiye özelinde ele alınmaya çalışılmıştır. Bu amaçla çeşitli kurumların yıllardır yayınladıkları ekonomik özgürlükler, yolsuzluk, rekabet ve iş yapma endeksleri elden geçirilmiş; bunların nispeten eski, kabul görmüş olanları çerçevesinde bir analiz yapılmaya çalışılmıştır. Genel olarak, Türkiye’de özellikle istihdam, yolsuzluklar, siyasi ve makroekonomik istikrarsızlıkların iş yapma kolaylığını zedelediği; bunun yanında belli alanlarda ilerlemeler sağlandığı görülmektedir. Bu sonuçların mikro düzeyde ekonomi politikaları oluşturulurken dikkate alınmasının yararları olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Girişimcilik, kurumlar, ekonomik özgürlük.

1. Giriş

Girişimcilik, ekonomik özgürlük, büyüme ve sağlıklı bir ekonomiyi destekleyecek kurumlar gerek akademik dünya, gerekse hükümetler açısından son zamanlarda yoğun şekilde ele alınan konular arasında yer almaktadır. Kuvvanda ekonomilerinin, ekonomide devletin belli bir düzeyin üzerinde aktif rol oynadığı sistemlerin refah oluşturmadaki görece başarısızlığı devletlerin ekonomik faaliyetler içindeki rolünün de sürekli tartışılmasına sebep olmuştur. 2008 yılı sonunda tüm ağırlığıyla etkisini gösteren ABD kaynaklı ekonomik krizin de, ilk anlarda sıkça telaffuz edildiği gibi, rayında işleyen bir piyasa mekanizmasından değil, ekonomik anlamda duracağı yer belirlenmemiş devletlerin yanlış politikalarından kaynaklanması ihtimali artık daha makul bir açıklama olarak görülmektedir. Dolayısıyla gerek bu krizden çıkış, gerekse ekonomik refahın artışı için sağlıklı bir ortamın oluşturulması, iş yapmaya

* Prof. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İ.İ.B.F. İşletme Bölümü / KARAMAN
bahadirakin@kmu.edu.tr

çalışan irili ufaklı girişimcilerin lehindeki kurumların sağlıklı bir şekilde, ekonomik özgürlükleri garantileyecek tarzda yeniden şekillendirilmesiyle mümkün olabilecektir.

Bu araştırmada, bahsi geçen konular Türkiye özelinde ele alınmaya çalışılmıştır. Bu amaçla çeşitli kurumların yıllardır yayınladıkları ekonomik özgürlükler, yolsuzluk, rekabet ve iş yapma endeksleri elden geçirilmiş; bunların nispeten eski, kabul görmüş olanları çerçevesinde bir analiz yapılmaya çalışılmıştır. Diğer taraftan, birçok endeksten yararlanmakla birlikte, girişimcinin hayatını sürdürdüğü iş ortamına daha fazla dönük olması sebebiyle 2003 yılından bu yana Dünya Bankası bünyesindeki bir ekip tarafından oluşturulan İş Yapma (Doing Business) endeksi 2009 raporu ve IEF Ekonomik Özgürlük Endeksi 2009 verileri çalışmanın temelini oluşturmuştur. Bunun yanında, ekonomik özgürlükler açısından önemli bir konu olan yolsuzluk da ayrıca ele alınmış; tüm veriler OECD, benzer ülkeler ve bölgelerle karşılaştırılmalı olarak aktarılmaya çalışılmıştır.

2. Ekonomik Özgürlükler ve Refah

2.1. Ekonomik Özgürlük

Ekonomik özgürlük, bireyin devlet ve diğer örgütlü gruplarla ilişkisindeki maddi özerkliğini ifade eder ve genel anlamdaki özgürlükleri tamamlayan önemli bir parçayı oluşturur. Emeğini ve mülkiyetine sahip olduğu şeyleri tümüyle kontrol edebilen birey ekonomik açıdan hür sayılabilir. Ekonomik özgürlükler, mal ve hizmetlerin üretim, dağıtım veya tüketimindeki tüm hak ve özgürlükleri içerir (Beach 2008: 39-41). Buna göre en üst düzeydeki ekonomik özgürlükler;

-Mutlak özel mülkiyet hakkı,

-Sermaye, emek ve malların tam bir serbestlikle hareket edebilme imkânı,

-Vatandaşların kendi özgürlüklerini sürdürmeleri ve korumaları için gerekenin ötesinde ekonomik özgürlüklerin herhangi bir kısıtlama veya zorlamadan azade olmasını ifade eder.

Teşebbüs, mübadele, sözleşme, mülkiyet, tercih ve uluslararası ticaret özgürlükleri, ekonomik özgürlüklerin başlıcalarını oluşturmaktadır. Ekonomik özgürlüklerin mevcut olduğu ekonomik sistemi “piyasa ekonomisi” olarak adlandırmak mümkündür. Buna karşılık teşebbüs, mülkiyet, rekabet ve diğer temel ekonomik özgürlüklerin bulunmadığı ekonomik sistemlere ise, “kumanda ekonomisi” veya “güdümlü ekonomi” denebilir. Sosyalizm, aşırı devlet müdahalesi, korporatizm, otarşi gibi uygulamalar, kumanda ekonomisinin değişik türlerini oluşturmaktadır. Diğer bir ifadeyle, ekonomik özgürlüklerin varlığı veya yokluğu bir iktisadi sistemin temel karakteri ve ekonominin

yapısı hakkında önemli bilgiler vermektedir (Acar ve Akın 2007: 591). Bir toplumdaki ekonomik özgürlük düzeyi, bir ekonomideki kurumsal, örgütsel ve bireysel unsurların akışkanlık düzeyini de gösterecektir. Tüm ekonomiler bu unsurlar içindeki ve bunların arasındaki etkileşimle gelişir. Ancak söz konusu gelişimin düzeyi akışkanlık ve karşılıklı etkileşim oranına bağlıdır. *Akışkanlık*, karşılıklı olarak bilgi alışverişi ve dağılımını kolaylaştıracak kurumlar, örgütler ve bireylerin gevşek ama sağlam, istikrarlı bir şekilde bir araya gelmeleri hali olarak tanımlanabilir (Schramm 2008: 17). Dolayısıyla, ekonomik faaliyetin mecrasında akması, ekonomik aktörlerin kurallara uygun şekilde girişimcilik faaliyetlerini yürütebilmeleri, akışkan ve özgür bir ekonomik ortama bağlıdır.

Ekonomik özgürlük söz konusu olduğunda, bireylerin istedikleri şekilde çalışma, üretme tüketme ve yatırım yapmakta serbest oldukları kastedilir. Bu özgürlüğün devlet tarafından korunması gerektiği gibi, devlet tarafından kısıtlanmaması da gerekir. Devletlerin, vatandaşların temel savunma, sivil toplumu geliştirme ve emekleriyle elde ettiklerini kullanabilmeleri noktasında zora başvurmaları mümkün olabilmektedir. Yine, bazı mal ve hizmetlerin devlet tarafından sağlanmasının, özel girişimcilerce sağlanmasına nazaran daha uygun olacağını düşünen siyaset teorisyenleri de bulunmaktadır. Belli bir düzeye kadar meşru sayılabilecek devlet müdahalesi, bu noktayı aştığında genel anlamda özgürlükler aşınmaya başlar ve bundan da ilk olarak ekonomik alandaki özgürlükler etkilenir. Mantıksal olarak devlet gücünün genişlemesi, cebir ve uygulama gerektirir; bunun finansmanı da vatandaşlardan, yani bireylerden sağlanır. Tarih boyunca hükümetlerin ekonomik faaliyetler üzerinde çok çeşitli kısıtlamaları olmuş; ekonomik tercihlerin kısıtlanması, mal ve hizmetlerin üretim, dağıtım ve tüketimini zarara uğratmış ve azaltmıştır. Bunların en bariz örneği arz ve talep dengesini bozacak fiyat kontrolü uygulamalarının sonuçlarıdır (Beach 2008: 39-41). Kısaca, devletin müdahale alanının, uygun tabirle oyunun kurallarının belirlenmesinin ardından ekonomik alan bireylere bırakılmalı; devlet temel görevleri dışında ekonomik akışkanlığı sekteye uğratacak girişimlerden kaçınmalıdır.

2.2. Ekonomik Refah

Ekonomik refah genelde bir ülkedeki kişi başına gelir ile ifade edilen bir kavramdır. Biraz daha açıldığında ekonomik refahın unsurları olarak, kişi başına gelir yanında, ekonomik büyüme, işsizlik, yaşam ümidi, bebek ölüm oranı, çocuk işçi oranı, temiz suya erişim, gelir dağılımı, siyasi haklar ve sivil özgürlükler, yolsuzluk, küreselleşme düzeyi ve çevre performansı gibi faktörler de akla gelmektedir. Milli gelir, bir ülkenin ekonomik gücünü; bir ekonomideki toplam faaliyet hacmini gösterir. Kişi başına düşen milli gelir, bir ülkenin yurttaşlarının ortalama gelir düzeyi hakkında fikir verici bir göstergedir.

Büyüme ise, iktisadi faaliyet hacmindeki gelişmenin göstergesi olarak ekonominin üretim kapasitesindeki artışı belirlemede kullanılan bir kavramdır; basitçe “pastanın büyümesi” olarak da anılabilir. Bu noktada büyüme açısından önemli olanın nominal değil reel büyüme olduğunun akılda tutulması gerekir. Zenginleşmek için büyümek şarttır. Herkesi eşit oranda etkilemese dahi, büyüme bütün toplum kesimlerinin yararınadır. Aksini iddia eden görüşler olsa da, aslında ekonomik büyüme, insanlar arasındaki eşitsizliği arttırmayacak; uzun vadede hayat standartlarını geliştirip yaygınlaştıracaktır.

Çalışabilecek durumda olup da işi olmayan, iş arayan, balsa çalışmaya hazır kişileri ifade eden işsizlik düzeyi de bir ülkenin refahı açısından önemli bir konudur. Ekonomik özgürlüklerin getireceği büyüme dışında bu sorunun bir çözümü bulunmamaktadır. İnsanların daha uzun süre hayatta kalma beklentisi, bebek ölüm oranları, çocuk işçi sayısı, çevre ile ilgili problemler, yolsuzluk ve çeşitli politik konularda ekonomik açıdan zengin ülkelerin daha iyi durumda olduğu görülmektedir (Acar ve Akın 2007: 593).

Genel olarak büyümenin refahı olumlu etkileyeceği, sadece zenginlerin daha zengin olmakla kalmayıp, görece olarak düşük gelire sahip insanların da büyümeden istifade edeceği, fakirin de zenginleşeceği söylenebilir.

2.3. Ekonomik Özgürlüklerin Ölçülmesi

Bu konularda kriterlerin belirlenmesi ve politikaların şekillendirilmesine yardımcı olmak amacıyla geliştirilen ekonomik özgürlük, yolsuzluk, iş ortamı ile ilgili endeksler son on yıllarda yaygınlık kazanmıştır. Bunlar arasında Kanada’da faaliyet gösteren Fraser Institute adlı uluslararası sivil toplum kuruluşunun geliştirdiği Dünya Ekonomik Özgürlüğü (Economic Freedom of the World EFW) adıyla anılan endeks, Merkezi Washington’da bulunan araştırma şirketi Heritage Foundation’ın, her yıl Wall Street Journal ile birlikte yayınladığı Ekonomik Özgürlük Endeksi (Index of Economic Freedom, IEF), Dünya Ekonomik Forumu (World Economic Forum) tarafından yayınlanan Küresel Rekabet Edebilirlik Endeksi (Global Competitiveness Index), Küresel Girişimcilik İzleme (Global Entrepreneurship Monitor) endeksi ve 2003 yılından bu yana Dünya Bankası bünyesindeki bir ekip tarafından yürütülen İş Yapma (Doing Business Project) endeksi, genelde bilinen ve akademik çalışmalarda, politik kararlarda kullanılan endekslerdir. Bunların yanında, Yolsuzluğa Karşı Şeffaflık Örgütünün (Transparency International) yayınladığı endeksler ve Uluslararası Özel Mülkiyet Hakları Endeksi (International Property Rights Index) gibi raporlar da ekonomik özgürlükler açısından kayda değerdir.

Bu tür endekslerde, genelde ekonomik özgürlükler ile ülkenin refahı ve vatandaşların mutluluğu arasında bir ilişki olduğu verilerle ortaya konmaya

çalışılmaktadır. Elbette ekonomik özgürlük endeksleri hatadan bağımsız, eleştirilemez çalışmalar değildir. Nitekim, hem sağ, hem de sol kesimden ekonomik özgürlük endekslerine yöneltilen eleştiriler bulunmaktadır. Mesela Miller (2005); ekonomik özgürlük endeksinin siyasi özgürlüklere neredeyse hiç ilgi göstermediğini, seçim yapılmayan Hong Kong ve basın özgürlüğü kısıtlı Singapur gibi siyasi açıdan “kısmen özgür” şehir devletçiklerinin, Bahreyn gibi krallıkların Norveç’e göre daha üst sırada yer almasını eleştirmektedir. Benzer şekilde, Henwood (2005), bu tür endekslerin dönemsel iyileşmelere karşı hassas olmadığını; uzun vade için bir şey ifade etmeyeceklerini örneklerle göstermeye çalışmıştır. Ona göre bu endekslerin “iyi” faktörlerle de “kötü” faktörlerle de pek bir alakası bulunmamaktadır. Piyasa ekonomisine kuşkuyla bakan bu yaklaşım ve eleştirilerin, ekonomik özgürlük, özellikle özel mülkiyet ve devlet müdahalesinin azaltılması gibi temel liberal değerlere bakışı dikkate alındığında, ihtiyatla karşılanması gerektiği düşünülebilir. Bununla beraber, serbest piyasa taraftarı iktisatçıların ekonomik özgürlük endeksi ile ilgili eleştirileri de mevcuttur. Bu kapsamda Karlsson (2005), devletten bağımsız kayıtdışı iş yapmanın ekonomik özgürlük endeksinde olumsuz gösterilmesinin bu çerçevede bir çelişki olduğuna işaret etmektedir. Yani, devlet müdahalesinin azaltılmasını isteyen bir endeks, aynı zamanda devletin işletmeleri kayıt altına alarak kontrolünü meşru görmektedir.

Bazı açılardan eleştirilip eksikliklerine vurgu yapılırsa da, ekonomik özgürlüklerle ilgili endeksleri hazırlayanlar, gerek kriterler, gerekse yöntem üzerinde sürekli çalışmakta, daha güvenilir ve geçerli bir ölçüm elde etmeye gayret göstermektedirler. Sonuçta bu tür ölçüm araçları, birçok başka endeks gibi ülkelerin izleyecekleri politikalara da rehberlik yapmaktadır. Bu çalışmada, Türkiye’de girişimcilik ve iş çevresi incelenirken konuyla doğrudan ilgili İş Yapma (Doing Business) 2009 raporu verileri temel olmak üzere, diğer temel endeksler ve bazı araştırmaların güncel verilerine göre Türkiye’nin girişimciler açısından ne ölçüde iş yapma kolaylığına sahip bir ülke olduğu ele alınmaya çalışılacaktır.

3. Türkiye’de İş Ortamı ve Ekonomik Özgürlükler

3.1. Ekonomik Özgürlük Endeksi

Ekonomik özgürlükler konusunda bilinen endekslerden biri, 14 yıldır bu konuda raporlar yayınlayan, merkezi Washington’da bulunan araştırma şirketi Heritage Foundation’ın, Wall Street Journal ile birlikte yayınladığı *Ekonomik Özgürlük Endeksi*’dir (Index of Economic Freedom, IEF). Bu endeksin 2009 verilerine göre, Türkiye dünya genel ortalaması olan 60.3 değerinin biraz üzerinde, 61.6 ile 179 ülke arasında 75. sırada yer almaktadır (Miller vd. 2009: 52). Bu endeksteeki ekonomik özgürlükler şu şekilde tanımlanmaktadır (Beach 2008: 39-40):

1. İş Yapma Özgürlüğü: Bir işletmeyi hızlı ve kolay şekilde kurma, işletme ve kapatma imkânını ifade eder.
2. Ticaret Özgürlüğü: Mal ve hizmetlerin ithalat ve ihracatını etkileyen gümrük tarifeleri ve tarife dışı engellerin miktarı.
3. Mali Özgürlük: Gelirler yönünden devletin ağırlığı. Birey ve şirketlerin ödediği vergiler ve toplam vergilerin GSMH içindeki payı.
4. Devletin Büyüklüğü: Transfer ve tüketim dahil devletin yaptığı tüm harcamalar. İdeal olarak devletin sadece gerçek kamu mallarını minimum giderle üretmesi beklenir.
5. Parasal Özgürlük: Fiyat istikrarı ve fiyat kontrolleriyle ilgilidir. Enflasyon ve fiyat kontrolleri piyasa faaliyetlerini olumsuz etkiler.
6. Yatırım Özgürlüğü: Özellikle dış yatırım olmak üzere serbest sermaye akışı.
7. Finansal Özgürlük: Bankacılık faaliyetlerinin hükümet kontrolünden bağımsızlığı ve güvenliği anlamındadır. Banka ve diğer finansal kurumların devlet elinde olması, serbest piyasa ile uyum olmayan siyasi kayırmacılığa yol açar.
8. Mülkiyet Hakları: Bireylerin devletçe uygulanan açık yasalarla koruma altında mülk edinme hakları.
9. Yolsuzluk: İş dünyasının yolsuzluk olarak algıladığı hükümet, yargı ve bürokratik eylemlerin düzeyi.
10. Emek Özgürlüğü: Devletin kısıtlaması olmaksızın işveren ve çalışanların karşılıklı olarak anlaşabilme özgürlüğü.

Bu kriterler dikkate alınarak 1995-2009 yılları arasında yayınlanmış raporlardan Türkiye ile ilgili veriler bir araya getirildiğinde, 100 üzerinden puanlarla Tablo-1'de özetlenen durum ortaya çıkmaktadır.

Tablo-1: IEF, Ekonomik Özgürlük Endeksine Göre Türkiye’nin Durumu (1995-2009)

Yıllar	Genel	Hükümet									
		İş Yapma Özgürlüğü	Ticari Özgürlük	Mali Özgürlük	Büyük- gü	Parasal Özgürlük	Yatırım Özgürlüğü	Finansal Özgürlük	Mülkiyet Hakları	Yolsuzluk	Emek Özgürlüğü
1995	58,4	85	74,8	44,5	63,3	38,2	70	70	70	10	-
1996	56,7	85	75,0	44,3	57,1	28,9	70	70	70	10	-
1997	60,8	70	77,8	57,3	61,8	29,8	70	70	70	41	-
1998	60,9	70	73,8	58,4	68,5	31,8	70	70	70	35	-
1999	59,2	70	74,4	57,0	57,1	31,8	70	70	70	32	-
2000	63,4	70	75	67,2	82,7	31,8	70	70	70	34	-
2001	60,6	70	73	66,9	73	36,4	70	50	70	36	-
2002	54,2	55	79,6	65,2	58,9	41	50	50	50	38	-
2003	51,9	55	73,6	64,6	45	42,9	50	50	50	36	-
2004	52,8	55	74,2	60,8	56,9	46,1	50	50	50	32	-
2005	50,6	55	76	65,3	54,4	53,8	50	30	50	31	40,7
2006	57	66,7	81	68	68,1	64,7	50	50	50	32	39,1
2007	57,4	67,4	81	69,1	62,4	70,1	50	50	50	35	38,8
2008	59,9	68,3	86,8	77,7	68,3	70,8	50	50	50	38	39,5
2009	61,6	69,9	86,6	73,2	83,4	71,1	50	50	50	41	40,3

Tablo-1’e göre 2000 yılındaki yüksek değerden sonra yaşanan krizlerle düşen ortalamalar 2005’ten itibaren yükselmeye başlayarak 2008 ve 2009 yıllarında bir ölçüde düzelmiş görünmektedir. Bu verilere göre, halen en problemli alanlar, istihdam katılığı, yolsuzluk, mülkiyet haklarındaki problemler ve enflasyondan kaynaklanan sorunlar şeklinde ortaya çıkmıştır. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında ilgili yerlerde bu endeks verilerinden de yararlanılacaktır.

3.2. İş Yapma Endeksi

2003 yılından bu yana Dünya Bankası bünyesindeki bir ekip tarafından yürütülen ve bir ülkedeki iş yapma kolaylığını ölçen *İş Yapma* endeksinin son yıl (Doing Business 2009) verilerine bakıldığında, Türkiye’nin 2008 yılına göre bir basamak yükselerek 181 ülke arasında iş yapma kolaylığı açısından 59. sırada yer aldığı görülmektedir. Tablo-2 verilerine göre, Türkiye 2008 yılına göre yatırımcının korunması konusunda önemli bir ilerleme göstermiştir. Yine 2008’den bu yana, özellikle (bir derece düzelmeye göstermekle birlikte) istihdam alanındaki katılık, işi tasfiyenin zorluğu ve işe başlarken alınan çeşitli izin ve ruhsatlar temel problemler olarak görülmektedir.

Tablo-2: *Türkiye'nin İş Yapma Endeksi 2009 ve 2008 sıralaması*

	2009	2008	Değişme
İş Yapma (genel)	59	60	+1
İşe Başlama	43	43	0
İzin ve Ruhsatlar	131	129	-2
İşe Alma	138	142	+4
Mülkiyet Kaydı	34	31	-3
Kredi Alma	68	61	-7
Yatırımcıyı Koruma	53	66	+13
Vergi Ödeme	68	58	-10
Sınır ötesi Ticaret	59	59	0
Kontratların Bağlayıcılığı	27	30	+3
İşin Tasfiyesi	118	115	-3

Kaynak: <http://www.doingbusiness.org/ExploreEconomies/?economyid=191>
(Erişim Tarihi: 16.01.2009)

Bu endeksin alt basamaklarını oluşturan 10 madde tek tek incelendiğinde ise şu yorumlar yapılabilir²:

3.2.1. İşe Başlama-İş Kurma Kolaylığı

İş kurma sürecinde endekste ele alınan kriterlere bakıldığında, 2008 yılı itibarıyla Türkiye bir önceki yılda olduğu gibi 181 ülke arasında 43. sırada yer almaktadır. Alt kriterlerde ise işe başlarken izlenen prosedür 6 basamaktan oluşmakta, süre olarak da 6 gün almaktadır. Bu rakamlardan ilki Türkiye'nin yer aldığı Doğu Avrupa-Orta Asya bölgesi (7.7) ve OECD (5.8) ortalamalarına yakın iken, süre konusunda Türkiye'nin girişimciler için önemli bir avantaj sunduğu dikkati çekmektedir. Tablo-3'te de izlenebileceği gibi, bölgenin ortalaması 22.6, OECD 13.4 iken Türkiye'de süreç 6 günde tamamlanmaktadır. Öte yandan, kişi başına milli gelirin yüzdesi olarak iş kurma maliyetleri ülkemiz açısından ciddi bir dezavantaj olarak görülebilir. Maliyetler Türkiye için 14.9 iken, bölge rakamı 8.6, OECD ortalaması 4.9 şeklindedir. Maliyetlerin düşürülmesi yönündeki bir çalışma girişimciler açısından avantaj sağlayacak, Türkiye'nin endekste 43 olan yeri de daha yukarı çekilebilecektir. Mesela Danimarka'da bu rakam sıfırdır.

Tablo-3: İşe Başlama ve İş Kurma: Türkiye, OECD ve Bölge Kıyaslaması (2008)

	Türkiye	Bölge	OECD
Prosedür sayısı	6	7.7	5.8
Süre (gün)	6	22.6	13.4
Maliyet (Kişi başına milli gelir %)	14,9	8.6	4.9
Minimum ödenmiş sermaye (Kişi başına milli gelir %)	10,9	36	19,7

Bu noktada önem kazanan bir konu, sektöre girişle ilgili yasal düzenlemelerin önemidir. Konuyla ilgili bir araştırmada, sektöre girişle ilgili yasal düzenlemelerin çokluğu ürün kalitesi, çevre kirliliği, daha sıkı rekabet ile bir ilişkisi görülmemiş; ancak yüksek düzeyde yolsuzluk, göreceli olarak daha büyük kayıt dışı ekonomiye yol açtığı belirlenmiştir. Bu araştırmaya göre (Djankov vd. 2002) siyasi güce erişimin açık olduğu, yöneticilerin kısıtlamalara tabi tutulduğu ve siyasi hakların yaygın olduğu ülkelerde, temsilin yetersiz, sınırlamaların az ve hükümetlerin baskı altında olduğu ülkelere göre giriş engelleri daha azdır.

Bir sektöre girişi engellemek, ancak engelleyenlerin bundan bir çıkarı olduğunda söz konusu olabilir. Giriş engelleri, işlem sayısı, resmi olarak harcanan süre ve bazı formel maliyetlerden oluşur. Araştırma, kamu çıkarı teorisi ile kamu tercihi teorileri açısından sektöre giriş engellerini ele almış; sonuçlara göre kamu tercihinin destekleyecek şekilde daha fazla sayıda engelleyici düzenlemenin daha yüksek yolsuzluk göstergelerine sebep olacağı anlaşılmıştır. Bir başka sonuç da, iyi niyetle yapılan düzenlemelerin beklenmedik sonuçlar doğurduğu gerçeğidir. Genel olarak sektöre girişle ilgili regülasyonlar, kamu tercihinin haklı çıkaracak şekilde; siyasiler ve onların desteklediği şirketler için rant yaratma mekanizması olarak iş görmektedirler (Djankov vd. 2002). Bir başka araştırmada (Gonzales ve Lamana 2007) ise, sektöre giriş maliyetinin düşük olduğu yerlerde işletmelerin kayıtdışı rekabette daha az etkilendikleri görülmüştür. Devletin keyfi, kimi zaman iyi niyetle de olsa takındığı kayırcı ve müdahaleci tavır, yasalara uygun olarak çalışan işletmeleri zor duruma düşürmekte; müdahale azaldığında ise, kayıtdışı sektörle rekabet kolaylaşmaktadır.

Regülasyonlar ve büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen bir araştırmada ise (Djankov vd. 2006) iş dünyası üzerindeki hükümet düzenlemeleri yoğunluğunun büyümenin önemli bir belirleyicisi olduğu ifade edilmektedir. İş dünyası lehindeki kolaylaştırıcı düzenlemelerin daha yüksek büyüme oranlarına yol açtığı gösterilmiştir. Bu süreçte politikalar oluşturulurken İş Yapma Endeksindeki çeşitli alt başlıklardaki duruma göre hareket edilmesi daha somut ve amaca dönük sonuçlar alınmasına yardımcı olabilecektir.

Enterprise Surveys tarafından 2005 yılında yapılan araştırmada³ *Üst yönetimin devlet düzenlemelerinin gerekleriyle uğraşırken harcadığı süre* sorusuna verilen cevaplarda, bölge ortalaması 5.93, tüm ülkeler 7.61 iken Türkiye verileri 10.82 gibi nispeten yüksek çıkmıştır. Bazı fazladan muamelelerin azaltılması ile birlikte, yukarıda değinilen Türkiye’de iş kurma sürecindeki maliyetlerin genel ortalamaya göre yüksek olması gerçeği, ülkemizde bu konuda olumlu etkiler yapacak politikalar geliştirmenin mümkün olduğuna işaret etmektedir.

3.2.2. İzin ve Ruhsatlar

İşletme izni, yapı kullanım ruhsatları gibi girişimcinin zaman ve para harcaması gereken konularda Türkiye’nin yeri 181 ülke içinde iki basamak azalarak 2009 yılı raporunda 131. sırada gerçekleşmiştir. Bu skor, izin ve ruhsatlar açısından Türkiye’de problemlı yönler olduğuna işaret etmektedir. Endeks değerlerine bakıldığında, izin ve ruhsatlarla ilgili işlem sayısı, OECD ortalaması 15,4 ve bölge ortalaması 23.6 ile kıyaslandığında, 25 gibi yüksek bir rakamdır. 188 günlük süre ise, 161.5 olan OECD ortalamasına göre dezavantajlı iken 257.2 olan bölge ortalamasından iyi görünmektedir. Danimarka’da sadece 6 işlem, Kore’de 34 gün dikkate alındığında bu alanda ciddi iyileştirmeler yapılması mümkün görünmektedir. OECD ortalamasına (56.7) göre hayli yüksek (249.3) olan maliyetler de, bu alanda sadece (7.9) skoruna sahip Malezya’ya kıyasla reforma açık durumdadır.

Tablo-4: *İzin ve Ruhsatlar: Türkiye, OECD ve Bölge Kıyaslaması (2008)*

	Türkiye	Bölge	OECD
Prosedür/işlem sayısı	25	23,6	15,4
Süre (gün)	188	257.2	161.5
Maliyet (Kişi başına milli gelir %)	249.3	680.4	56.7

Bu sürecin yumuşatılmasının kayıtdışı çalışmayı engelleyeceği de ileri sürülmektedir. Mesela, Meksika’da yapılan bir araştırmada (Kaplan vd. 2007) faaliyet izinlerinin alınmasıyla ilgili maliyetlerin düşürülmesinin kayıtlı firma kurulma oranını artırdığı tespit edilmiştir. Bu araştırma, yoğun kayıt sürecinin firmaların kurulması yahut kayıt altına alınmasındaki tek önemli engel olmadığını; asıl önemli engelin yüksek vergiler olduğunu da göstermiştir. Dolayısıyla sadece kayıtlı ilgili engellere yoğunlaşmaktansa, bir bütün olarak reform programlarının uygulanması daha makul görülmektedir

3.2.3. İstihdam Kolaylığı

İstihdam ile ilgili bölümde Türkiye, 2008 raporundaki yerine göre 142. sıradan 4 basamak ilerleyerek 138. sıraya gelmiş görünüyor. Bu ilerlemeye rağmen 181 ülke içinde bu durumun hala ciddi bir problem olduğu görülmekte-

dir. Çalışanların işe alınması ve işten çıkarılmasına dönük endeks kalemlerinde, OECD ülkelerine göre nispeten yüksek olan rakamlar, işten çıkarmanın maliyetlerine geldiğinde, OECD (25.8), Türkiye (95) şeklinde büyük bir fark oluşturmaktadır. Yeni Zelanda’da bu rakam sıfırdır. Bu katılık yanında yapılan araştırmaya göre, işçilerine düzenli eğitim verme oranı da Türkiye’de (25,49) tüm ülkeler ortalamasının (37,98) epey altındadır. Bu duruma IEF 2008 endeksinde de dikkat çekilmekte; katı iş yasalarının üretkenlik artışını engellediği, ücret dışı istihdam maliyetlerinin yüksekliği, işe alma ve işten çıkarma sürecindeki katılığın daha fazla istihdam ve büyümeyi engelleyecek şekilde işvereni risk almaktan alıkoyduğu belirtilmektedir (Holmes vd. 2008: 374). Küresel Rekabet Edebilirlik Raporu (Global Competitiveness Report) 2008-2009 verileri de Türkiye’nin işgücü piyasası etkinliğini 134 ülke içinde 125. sırada göstermektedir (Schwab ve Porter 2008: 21). Buna göre Türkiye’de girişimciliğin ve iş yapma ortamının geliştirilmesi ile ilgili belki de en önemli nokta, işgücü piyasasında yapılacak düzenlemelerle ilgilidir. Tablo-5, Türkiye’nin içinde yer aldığı bölge ve OECD ülkelerindeki istihdam kolaylığını karşılaştırmalı olarak vermektedir.

Tablo-5: İstihdam Kolaylığı: Türkiye, OECD ve Bölge Kıyaslaması (2008)

	Türkiye	Bölge	OECD
İşe Alma zorluğu endeksi	44	36.4	25.7
Çalışma saati katılığı endeksi	40	45	42.2
İşten çıkarma zorluk endeksi	30	32.4	26.3
İstihdam katılığı endeksi	38	38.9	31.4
İşten çıkarma maliyeti (maaş hafta)	95	26,3	25.8

Konuyla ilgili bir araştırmada emek konusundaki düzenlemelerin genelde faydasız olduğu ve kolektif iş hukukuyla ilgili koruyucu düzenlemelerin daha fazla kayıtdışı ekonomiye sebebiyet verdiği, sosyal güvenlik yasalarının erkek istihdamını azalttığını ve koruyucu iş kanunlarının ise gençlerde istihdamı azalttığı görülmektedir (Botero vd. 2004). Yakın zamanlı iki çalışmada da, Türkiye’de kayıtdışı istihdamın sebebi olarak öncelikle ağır yasal yükümlülükler gösterilmiştir (Lordoğlu vd. 2007, Ay 2008). Calderon (2006) da katı regülasyonların ekonomik büyüme ile zıt yönlü ilişkisine dikkat çekmiştir. İstihdam artışı için girişimcilik faaliyetlerinin serbestçe yürütülmesi önem taşımaktadır. Aslında girişimcilikle işsizlik arasında hem negatif, hem de pozitif bir ilişki vardır. İşsizlik oranlarındaki değişimin girişimcilik oranı üzerindeki etkisi pozitifdir. Diğer taraftan girişimcilikteki değişimin işsizlik oranı üzerindeki etkisi ise negatiftir (Audretsch 2002).

Bu noktada kısaca emek örgütleri, devlet ve büyük şirketlerin oluşturmaya çalıştığı görece istikrar ortamının katılığının 1980'ler sonrası ABD'de çözülme-ye başlaması, bunun Avrupa'yı da zorlar hale gelmesi üzerinde kısaca durulması uygun olabilir. Alfred Chandler gibi bazı uzmanlarca yönetim kapitalizmi olarak adlandırılan bu dönemde, gelişmiş ülkelerde devlet ve sendikalarla birlikte kurulan büyük şirket yapısı içinde klasik anlamda girişimcinin alanı kısıtlanmıştır (Akin 2007: 98-99). 1980'lerden itibaren ABD'de emek örgütlerinin etkinliğinin azalmasıyla daha serbest bir rekabet ortamı oluştuğu; buradaki akışkan ortamda girişimcilerin kolaylıkla yeni fırsatları değerlendirdiğini izlemek mümkündür. Avrupa'da ise aksine devletin ekonomideki koruyucu ve müdahaleci ağırlığı azalmamış; bugün Avrupa'daki dayanışmacı, muhafazakâr ekonomi, ABD'deki dinamik ve yenilikçi ekonomiye göre çok daha ciddi problemlerle karşı karşıya kalmıştır. Nobel ödüllü iktisatçı Phelps (2006: A14) kısaca durumu şöyle özetlemektedir:

Batı Avrupa'da, özel mülkiyet temelli olmakla birlikte, paydaşlar ve sosyal ortakların çıkarlarını korumaya dönük kurumlar egemendir. Bunlar büyük işveren konfederasyonları, işçi sendikaları ve tekeli bankalardır. [...] şirketler için yatırım komiteleri gibi yeni korporatist kurumlar türemektedir [...] Sistem, işletmelerin taşınması, yeni firmaların piyasaya girişi, yeni firmaların performansının mevcut şirketlerle işbirliği yapmasına bağlı olması, yerel bankalarla çalışma gereği gibi konularla firmaları teşvik etmekten ziyade desteklemektedir. Bu sistem [ABD'ye kıyasla] çok farklıdır ve Almanya'da "sosyal piyasa ekonomisi", Fransa'da "sosyal demokrasi" olarak adlandırılır.

Hauser (2000: 2) de Avrupa ve ABD arasındaki farka bir başka açıdan işaret eder. İşten çıkarmanın, işyeri açıp kapatmanın çok kolay olduğu ABD ve bunun tersi durumdaki Avrupa'da son 15 yıldaki rakamlar incelendiğinde, ABD'de yaklaşık 35 milyon işin ortadan kalktığını; bu rakamın benzer nüfusa sahip Avrupa'da 7.5 milyon olduğunu, buna mukabil yaratılan yeni iş sayısının Avrupa'da 6 milyon iken ABD'de 70 milyon olduğu görülür. Net olarak ABD 35 milyon yeni iş yaratmışken Avrupa 1.5 milyon kaybetmiştir. Üstelik bunlar Hamburger ve McDonalds türü işler değil, büyük ölçüde Silicon Vadisindeki yenilikçi teknoloji işleridir. Kısaca Avrupa'nın bugün karşı karşıya olduğu problemlerden biri, Phelps (2006) tarafından da belirtildiği üzere, korporatist toplum yapısı ve büyük işletmelerin faaliyetlerine dönük önyargılı siyasi ve kurumsal sistemlerdir. Tüm dünyada olduğu gibi Avrupa'da da "girişimci ruh" ihtiyacının sıkça vurgulandığı şu sıralarda siyasi aktörlerin kaçınılmaz olarak konuya eğilmelerini gerektirecektir. Tablo-6'daki veriler bu konuda bazı destekleyici ipuçları vermektedir. Almanya'da kısıtlayıcı iş yasaları, vergi düzenlemeleriyle birlikte girişimcilerin en önemli problemi olarak görülmektedir.

Tablo-6: Türkiye ve Çeşitli Ülkelerde İş Yapma Önündeki Engeller (2009)

	Türkiye	Almanya	ABD	Mısır	Yunanistan
Etkin olmayan Kamu bürokrasisi	13,5	12,2	14,2	12,1	26,5
Vergi Düzenlemeleri	12,1	23,4	14,3	11,4	15,6
Politikalarda İstikrarsızlık	11,8	1,9	7,6	1,4	6,1
Vergi Oranları	9,6	17,7	14,7	7,4	3
Finansman imkânlarına ulaşım	9,6	6,8	9	6,8	6,5
Altyapı yetersizliği	8,8	1,6	3,8	3,2	3,3
Eğitimsiz İşgücü	7,7	9,5	12,1	14,6	6,4
Yolsuzluk	5,5	0,1	0,9	7,2	0,4
Enflasyon	4,9	1,3	9	11,9	3,2
Kısıtlayıcı iş yasaları	4,8	22,8	5,6	8,1	12
Hükümet İstikrarsızlığı	4,8	0,1	0,6	1,1	12,6
Döviz Kontrolleri	4,2	1,5	1,7	2,3	1,4
Çalışanlarda iş ahlakı eksikliği	3,2	0,7	4	8,6	2
Suç ve hırsızlık	0,2	0,3	0,9	0,5	0,9
Yetersiz Kamu Sağlığı	0,2	0,1	1,7	3,3	0,1

Kaynak: Global Competitiveness Report 2008-2009 www.gcr.weforum.org/
(Erişim: 16.01.2009)

Türkiye'de de emek piyasasında özgürlük önemli bir problem olarak görülmektedir. İşe alma ve işten çıkarma konularındaki katılık beklendiği gibi çalışanların lehine olmamakta; kayıtdışı istihdam, istihdam doğuracak yeni yatırımlardan kaçınma gibi sonuçlara sebebiyet vermektedir. Paralel olarak, Türkiye ile ilgili 2008 yılı OECD raporunda, işgücü piyasasında reformla kayıtdışılığın azaltılması yoluyla, yatırımların, üretkenliğin ve istihdam artışının sağlanacağına vurgu yapılmaktadır (Economic Survey 2008: 9). Kısaca, Türkiye'nin önündeki en önemli iş yapma engellerinden biri istihdam alanındaki düzenlemelerin esneklikten yoksunluğudur. Kamuoyunun konuyla ilgili yanlış bilgilere sahip olması, işçi sendikaları ve basınla ilgili yönlendirici davranışları da konuyla ilgili doğruların net bir şekilde sunulmasını engelleyebilmektedir.

3.2.4. Mülkiyet Kaydı

2008 yılı raporuna göre 3 kademe gerileyen Türkiye, mülkiyet kaydı açısından 181 ülke arasında 34. sırada yer almaktadır. Gerek işlem sayısı, gerekse süre ve maliyeti açısından Türkiye'nin genelde ortalamalara yakın değerler

taşıdığı görülmektedir. OECD (4.7) ortalamasına göre bir miktar yüksek olan işlem sayısına (6) rağmen süre neredeyse beşte bir oranında kısa, maliyetler de üçte bir oranında düşüktür. Diğer taraftan, Norveç'te prosedür sayısının sadece bir olması; Yeni Zelanda'da ise kayıt süresinin iki günde tamamlanması, bu açıdan alınacak mesafe olduğunu göstermektedir.

Tablo-7: *Mülkiyet Kaydı Türkiye, OECD ve Bölge Kıyaslaması (2008)*

	Türkiye	Bölge	OECD
Prosedür sayısı	6	6	4,7
Süre (gün)	6	72.1	30.3
Maliyet (Mülkün değeri %)	3	1.9	4.5

IEF 2008 ve 2009 değerlendirmesine göre özellikle fikri mülkiyet konusunda bazı sıkıntılar ve yargının mülkiyetle ilgili konulardaki yetersizliği önemli bir problem teşkil etmektedir (Holmes vd 2008: 374, Miller vd 2009: 404, The New Turkish Environment 2007). Uluslararası Mülkiyet Hakları Endeksi (International Property Rights Index) 2008 verilerine göre (Thallam 2008: 22) Türkiye 115 ülke arasında 52. sırada yer almaktadır. Türkiye'nin genel skoru fikri mülkiyet skoruna göre daha yüksektir. Yine de diğer faktörlere kıyasla Türkiye'nin bu alanda nispeten olumlu bir duruma doğru ilerlediği ileri sürülebilir.

3.2.5. Kredi Alma

İş yapma kolaylığı unsurlarından kredi kullanma açısından, Türkiye 2008 endeksine göre 61. sırada iken 2009 endeksinde 68. sırada yer alarak 7 basamak gerilemiş durumdadır. OECD ve bölge ülkelerine göre daha düşük yasal haklar endeksine sahip olan Türkiye'nin özel kesim kayıt bilgisi oranı da OECD ülkelerinin yarısı düzeyindedir. Finansmanla ilgili başka bir araştırmaya (Enterprise Survey 2005) verilen cevaplarda da hem yatırım, hem de giderlerin finansmanı için banka kredisi kullanım oranlarının dünya ortalamasının yarısı düzeyinde olduğu dikkati çekmektedir.

Tablo-8: *Kredi Alma Türkiye, OECD ve Bölge Kıyaslaması (2008)*

	Türkiye	Bölge	OECD
Yasal haklar endeksi	4	6,3	6,8
Kredi bilgi endeksi	5	4,1	4,8
Kamu kayıt oranı	12,7	4,6	8,4
Özel kayıt oranı	26,3	17,6	58,4

Araştırmaya cevap veren firmalar, finansmana erişimi de ciddi bir problem olarak görmemektedirler. Bu durum çeşitli sebeplerle kredi kullanmaktan

çekinen firmaların büyük ölçüde özkaynaklara dayalı olarak çalışmayı sürdürme gayretinde olması ile bir ölçüde açıklanabilir. Öte yandan, girişimcilik ve işletmelerin büyümesi sürecinde kredinin önemli bir faktör olduğu açık olmakla ve konuyla ilgili araştırmalarda bu durum vurgulanmakla birlikte, girişimcilik açısından karşılaşılan birçok problemin temelinde kredi temininden ziyade, makro ve kurumsal faktörlerin yattığı belirtilmektedir (Mesela, Kuzilwa 2005: 158). Kurumsal gelişmeler, sağlanacak finansmanın daha verimli kullanımına da yol açacak; sağlıklı bir iş ortamına sebep olacaktır.

3.2.6. Yatırımcının Korunması

İş yapma açısından 2008 yılına göre en fazla gelişmenin görüldüğü alan, yatırımcının korunması olarak gözükmektedir. 2008 endeksinde 66. sırada olan Türkiye, 2009 endeksinde 53. sıraya yükselmiştir.

Tablo-9: Yatırımcının Korunması , Türkiye, OECD ve Bölge Kıyaslaması (2008)

	Türkiye	Bölge	OECD
Açıklık Endeksi	9	5,9	5,9
Yönetici Sorumluluk Endeksi	4	4.2	5,0
Hissedar Dava endeksi	4	6,2	6,6
Yatırımcı Koruma Endeksi	5.7	5.5	5,8

Açıklık endeksi işlemlerin şeffaflığını; hissedar dava endeksi hissedarların kötüye kullanım halinde memur ve yöneticilere dava açabilmelerini ifade etmektedir. Bölge ve OECD ülkeleri ile yakın ve nispeten daha iyi skorlara sahip Türkiye, IEF endeksinde, özellikle yabancı yatırımcıların mülk edinmesi, bazı iş alanlarına girememesi gibi konular eleştirilmekte; işlemler iyileştirilse bile, bürokratik mekanizma ile yargının bu gelişmelere ayak uydurmakta zorlandığı vurgulanmaktadır.

3.2.7. Vergiler

Türkiye’de 2007 ve 2008 yıllarında vergi konusunda bazı iyileştirmelere gidilmişse de, İş Yapma Kolaylığı endeksinde bir önceki yılın 58. sırasına göre 10 kademe düşen Türkiye 2009 endeksinde 181 ülke arasında 68. sırada yer alabilmiştir. İstatistiklere bakıldığında, ödeme sayısı ve süresinin OECD ile yakın olduğu; bölgeye göre çok iyi olduğu, genel olarak ortalamaların yakın olduğu görülmektedir.

Tablo-10: Vergiler Türkiye, OECD ve Bölge Kıyaslaması (2008)

	Türkiye	Bölge	OECD
Ödemeler (sayı)	15	47,2	13,4
Zaman (saat)	223	366,8	210,5
Kar üzerinden vergi (%)	16,8	11,8	17,5
İşgücü vergisi	24,5	26,1	24,4
Diğer vergiler	4,3	10,2	3,4
Toplam vergi oranı (kar %)	45,5	48	45,3

Aslında, 2004 sonu itibariyle Türk vergi sisteminde dünya standartlarında bir modernizasyon amacına öncelik veren reform çabaları başlamış; 2007 Nisanında parlamentoda kabul edilen yeni yasa ile en belirgin düzenleme, kurumlar vergisinin % 20'ye çekilmesi olmuştur. Kısa vadede 168 milyon USD kurumlar vergisi geliri kaybına sebep olmasına rağmen, reformu uygulayanlar orta ve uzun vadede vergi tabanı genişleyeceğinden, bu gelirin artmasını beklemektedir. Reformun ardından ilk olumlu gelişme, vergi mükellefi sayısı sabitken vergiye tabi gelir tutarının artmış olmasıdır (Otonglo ve Trumbic 2008: 71).

Yatırımlar ile vergi arasındaki ilişki de hep ilgi çekici bir araştırma konusu olmuştur. 85 ülkede yapılan bir araştırmada (Djankov vd 2008) kurumlar vergisinin toplam yatırımlar üzerindeki etkisi incelenmiştir. İşletme sayısı ve yeni kurulan işletme kayıtlarından oluşan girişimcilik endeksi ile 100 çalışan başına kayıtlı işletme sayısı ile gösterilen iş yoğunluğu dikkate alındığında, yüksek gelirli ülkelerde iş yoğunluğu 7.63, düşük gelirli ülkelerde 1.08 olarak hesaplanmıştır. Yeni kayıt oranlarında da zengin ülkeler (%8.8), orta üzeri ülkeler (%9.1), ortanın altındaki ülkeler (%7,3) ve fakir ülkeler (%6.4) durumu görülmektedir. Bu araştırmada kayıtdışı ekonominin düşük gelirli ülkelerde %35 oranına ulaşabildiği de görülmüştür. Bir başka araştırmada (Djankov vd. 2003) ise, zengin ülkelerde bürokratik formalitelerin ve biçimciliğin daha az olduğu ortaya konmuştur. Vergiler ve katı istihdam yasaları kayıtdışılığa yol açmakta; bunun da ülke ekonomisi kadar sosyal hayatı üzerinde de olumsuz etkileri ortaya çıkmaktadır (Torlak vd 2008: 43).

Resmi vergi oranlarının yatırımlar üzerinde belirgin bir etkisi yokken, doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde ciddi bir etkisi bulunmaktadır. Mesela ilk yılın efektif vergisinin %10 arttırılması yabancı yatırımlarda %2.3 düşüşe tekabül etmektedir. Vergilerin girişimcilik üzerindeki etkisi de çok belirgin olarak görülmektedir. Mesela ilk yıl efektif vergide %10 oranında bir artış, ortalama 5 olan iş yoğunluk endeksini 1.9 düzeyinde düşürürken, yeni açılan işletme sayısını (ortalama %8) da %1.4 azaltmaktadır. Aynı araştırmada

(Djankov vd 2008) yüksek vergilerin kayıtdışı sektörün büyümesine, ekonomik büyümenin yavaşlamasına ve özsermaye yerine borca dayalı finansmanın artmasına yol açtığı gösterilmektedir.

Vergi alanında yapılan bir araştırmada (Enterprise Surveys 2005) bir başka önemli probleme, yolsuzluğa da işaret edilmektedir. Buna göre vergi oranlarını ve Vergi Dairesi idarelerini önemli bir engel olarak gören işletme oranları, %37 ve %26 ile OECD oranlarında seyretmektedir. Türkiye'de vergi memurlarına hediye şeklinde yapılan ödemeler, bölge ve OECD rakamlarına göre düşük görünürken, genel olarak devlet memurlarına iş gördürmek için yasal ödeme yapılması OECD (35.53) rakamlarının çok üstüne (45.69) çıkmaktadır. Yine vergi sebebiyle satışların tümünü beyan etmeyerek kayıtdışıya yönelme, OECD ülkelerinde 45.66 oranında iken Türkiye'de 63.05 oranına yükselmektedir.

3.2.8. Dış Ticaret Kolaylığı

2008 ve 2009 yıllarında, İş Yapma Kolaylığı endeksinde göre Türkiye 181 ülke arasında 59. sırada yer almaktadır. Gerek ithalat, gerekse ihracatta bölge ve OECD ülkelerine göre önemli ölçüde maliyet avantajı olmasına rağmen, evrak sayısı ve işlem süresinde Türkiye rakamlarının, OECD ortalamalarının üzerinde olması Türkiye'nin yerinin daha yukarılarda olmasına mani olmaktadır. Firmaların büyük bölümü dış ticaret düzenlemelerini önemli bir engel olarak görmemektedir.

Tablo-11: Dış Ticaret Türkiye, OECD ve Bölge Kıyaslaması (2008)

	Türkiye	Bölge	OECD
İhracat Evrakı sayısı	7	7,1	4,5
İhracat Süresi (gün)	14	29,7	10,5
İhracat Maliyeti (USD/Konteyner)	940	1649,1	1069,1
İthalat evrak sayısı	8	8,3	5,1
İthalat Süresi (gün)	15	31,7	11,4
İthalat Maliyeti (USD/Konteyner)	1063	1822	1132,7

IEF raporu da (Miller vd. 2009) Türkiye'nin dış ticaret puanını yüksek vermekle birlikte, tarife dışı engeller, fikri mülkiyetin korunmasındaki zaafılar, gümrüklerdeki yolsuzluklar gibi sebeplere dikkat çekmiş, bu alanda iyileştirmelerin yapılması gereğine işaret etmiştir.

3.2.9. Sözleşmelerin Bağlayıcılığı

Türkiye'nin İş Yapma Kolaylığı endeksi kapsamındaki 10 faktör içinde en iyi durumda olduğu bölüm, sözleşmelerin uygulanması ile ilgili kısımdır.

Tablo-12: Sözleşmelerin bağlayıcılığı Türkiye, OECD ve Bölge Kıyaslaması (2008)

	Türkiye	Bölge	OECD
Prosedür sayısı	35	36	30,8
Süre (gün)	420	425	462
Maliyet (Sözleşme %)	18,8	23,4	18,9

2008 verilerine göre 3 basamak ilerleyen Türkiye'nin 2009 endeksindeki yeri, 27. sıra olmuştur. Prosedür sayısı, süresi ve maliyetler genelde OECD ve bölge ortalamalarında seyretmektedir.

3.2.10. İşin Tasfiyesi

Türkiye'de iş yapma konusundaki en problemleri alanlardan biri de işin tasfiye edilme sürecindeki zorluklar olarak dikkat çekmektedir.

Tablo-13: İşin Tasfiyesi Türkiye, OECD ve Bölge Kıyaslaması (2008)

	Türkiye	Bölge	OECD
Süre (yıl)	3,3	3,1	1,7
Maliyet (mülkün yüzdesi)	15	13	8,4
Yatırımı karşılama oranı (cent/dolar)	20,2	28,3	68,6

Bu verilere göre Türkiye'de iflas süreci maliyetli ve zaman alan bir iş olarak görülmektedir. OECD (1.7) ortalamasının üstünde (3.3) yıllık tasfiye süreci, sonlandırılan işin değerine göre % 15 maliyet (OECD 8,4) ve borç verenlerin tasfiye sürecinde sağladıkları düşük düzeyde tazmin oranı % 20.2 (OECD 68.6) ile konu girişimciler açısından önem arz etmektedir. Türkiye'nin yeri üç basamak gerilemeyle 2009 endeksinde 118. sıra olmuştur. Tasfiye İrlanda'da 0.4 yılda biterken, Japonya'da alacaklıların tasfiye sürecindeki tazmin oranı 92.5 olarak gerçekleşmektedir.

4. İş Yapmada Önemli Bir Engel: Yolsuzluk

Yolsuzluğun çeşitli sebeplerle ekonomik hayatı etkilemesi, girişimciliğin önünde engeller oluşturması, kaynakların etkin olmayan şekillerde kullanılması ve büyümeyi sekteye uğratması söz konusudur. Türkiye'nin durumu bazı Orta-doğu ve Afrika ülkelerine göre kabul edilebilir düzeyde olsa da, gerek IEF, gerekse Dünya Bankası araştırmalarında memurlara yasal olmayan ödemelerin yüksekliği, satış rakamlarının eksik bildirilmesi ve yolsuzluğun bir ölçüde iş dünyasınca kabul görmesi, bu konuda atılması gereken adımlar olduğunu göstermektedir. Uluslararası Şeffaflık Örgütü (Transparency International) 2007 yılı Yolsuzluk algılama endeksi verilerine göre Türkiye, 180 ülke ara-

sında 10 üzerinden 4.1 puanla 64. sırada yer almaktadır. İlk üç sıradaki Danimarka, Finlandiya ve Yeni Zelanda’nın puanları ise 9.4’tür.

Yolsuzluk girişimleri her zaman doğrudan rüşvet ödemesi halinde olmayabilir. Bir siyasetçi kendi seçim bölgesi için hiç de uygun olmayan bir yatırım projesini onaylayabilir; kendi ahabap ve akrabaları lehine düzenlemeler yapabilir ama bunun karşılığında para almayabilir. Araştırmalar, yolsuzluğun yatırımlar ve dolayısıyla ekonomik büyümeyi düşürdüğünü, kamu harcamalarını arttırarak verimsizliğe sebep olduğunu da göstermektedir. Birçok ülkede yatırımlar, beklenen getiri kadar girişimcinin kamu çalışanlarına ödeyeceği rüşvetle de ilgilidir. Yine yolsuzluğa bulaşan firmalar, rüşvet yardımıyla devlete daha yüksek fiyatla iş yapma yahut kaliteden taviz verme imkânı da bulurlar. İhalelerin alınmasında hak eden değil, yüksek rüşvet verenin tercih edilmesi söz konusu olabilir. Dolayısıyla, yolsuzluğun etkinlikten uzaklaşma ve adalet duygusunun zedelenmesi gibi sonuçları da ortaya çıkar. Bir araştırmada (Sarkar ve Hasan 2001) ülkenin yolsuzluk algılama endeksi yükseldiğinde yahut yolsuzluk düzeyi azaldığında yatırımların etkinliğinin belirgin derecede yükseldiği görülmüştür. Yolsuzluğun yatırımları azaltmak kadar yatırımın etkinliğini azaltması da bir gerçektir.

Oligarşik elitin hüküm sürdüğü ekonomilerde kayıtdışılık ve yolsuzluk yaygındır. Baumol (2007: 76) konuyla ilgili olarak, eski Rusya devlet başkanı Putin’in “Rusya’da hükümet ve bölgesel yönetimler küçük ve orta boy işletmelerin yaygınlaşması için gereken şartları oluşturmada başarısız olmuştur. Bugün Rusya’da yeni bir işyeri açan ve bir şirketin kaydını yaptıran kişiye şahsi cesaretinden dolayı madalya takılmalıdır” şeklindeki sözlerine atf yapmıştır.

Yolsuzluk ekonomik büyümeye çeşitli yollardan zarar verir. Öncelikle girişimcinin enerjisini üretken faaliyetlerden, yenilikten, toplumsal olarak boşa harcanan çabalara yönlendirir. Yolsuzluğun belki de en önemli fırsat maliyeti, potansiyel yenilikçilerin üretken hizmetine engel olmasıdır. Girişimcinin kayıtdışı kalmayı tercih etmesine sebep olacak düzenlemeler özellikle az gelişmiş ülkelerdeki önemli problemlerden biridir (Akın 2007: 172).

Aslında yolsuzlukla ilgili akılda tutulması gereken bir nokta, Teorell (2007: 4) tarafından da vurgulandığı şekliyle, birçok ülke açısından yolsuzluk *yapmamanın* davranış sapması, yolsuzluğun ise oyunun kuralı olarak algılanması gerçektir. Belki de açıklanması gereken kamu görevlilerinin neden yolsuzluk yaptığı değil, yolsuzluğun nasıl olup da oyunun kuralı halinde kurumsallaştığıdır.

Yolsuzluk ekonomiyi nasıl etkiler? Uslaner (2005: 6) kısaca, yolsuzluğun söz konusu olduğu hükümetlerin gelirleri azaldığı için mecburen kendi memurları ve görevlilerinin maaşlarında azaltmaya gidecekleri, buna mukabil kamu çalışanlarının *zararlarını* vatandaştan telafi etmeye çalışacaklarını muhtemel görür.

Buna göre, yolsuzluğun yaygın olduğu toplumlarda, kamu görevlileri millete hizmet etmek yerine kendi ceplerini doldurmaya bakacaklarından, yolsuzluğun, etkinlikten uzak bir hükümete yol açacağı aşîkârdır. İşletmelerin ticari avantajlar elde edebilmek, yabancı rakiplerine karşı iç piyasaları daha dezavantajlı hale getirecek düzenlemeler yaptırmak için politikacılara rüşvet vermeleri de söz konusudur. Dolayısıyla yolsuzluk, piyasaların işleyişini de olumsuz etkilemektedir. Kısaca, her halükarda yolsuzluk kamuya ait kaynakların özel amaçlar için aktarılması yoluyla ekonomiye zarar verir; büyümeyi yavaşlatır.

Treisman (2000: 440) büyümeyi destekleyici politikaların, tutarlı ve başarılı bir şekilde uygulandığı takdirde, uzun vadede yolsuzluğu azaltacağını ileri sürmektedir. Öte yandan büyümeyi etkileyen diğer faktörler devredeyken, yolsuzluk tek başına büyümeyi engellemeyecektir. Mesela, zaman zaman yolsuzluk düzeyi çok yüksek ülkelerde ortalamanın üzerinde büyüme rakamlarına rastlanabilmektedir. Littvay ve Donica (2006) tarafından yapılan bir çalışmada da “yolsuzluk mu etnik ayrımcılığa sebep olur, yoksa etnik ayrımı mı yolsuzluğa sebep olur” sorusunun cevabı ampirik olarak *etnik ayrımcılığın gruplar arasındaki rant kavgası sebebiyle yolsuzluklara yol açabileceği* şeklinde verilmiştir. Yolsuzluğun ortadan kaldırılmasında ise, Norveç ve Nijerya kıyasına bakarak, açık ve demokratik bir toplum oluşturmaya çalışmanın, siyasi istikrarın etkileri vurgulanmaktadır.

2007 küresel yolsuzluk raporunda (Global Corruption Report 2007) Türk yargı sistemi ile ilgili ciddi bir yolsuzluk algılamasından söz edilmektedir. 2005 yılında yapılan bir araştırmada katılımcılar, Türkiye’de yargının yüksek düzeyde yolsuzlukla malul olduğunu belirtmişlerdir. Bu dönemde medyaya sıkça yansıyan hakim ve savcılarının da yer aldığı skandallar bu algılamayı pekiştirmektedir. Medya, zaten uzun zamandır özgür olduğuna göre, yani eskiden yazılamayan haberler şimdi yazılır hale gelmediğine göre, yolsuzlukta bir artışın söz konusu olması muhtemeldir.

Aynı raporda (Global Corruption Report 2007: 279), 1999 yılında İstanbul Barosu avukatlarıyla bir araştırma yapan Akdeniz Üniversitesi öğretim üyesi Hayrettin Ökçesiz’in avukatların %95’inin (666 avukatın 631’inin) yargıda yolsuzluk olduğuna inandığını bulgulamasının ardından soruşturmaya tabi tutulmasının da hem bu tür araştırmaların yenilenmesinin önüne geçtiğini, hem de yargıda yolsuzluk inancını pekiştirdiği vurgulanmaktadır. Yine bu raporda, bu durumun yargı sisteminin tümüyle yolsuzluğa bulaştığı anlamına gelmediği de vurgulanmaktadır.

Yargıyla ilgili bir diğer eleştiri (Global Corruption Report 2007: 280) Adalet Bakanının personelle ilgili önemli karar noktalarında, yargıç ve savcılarının atamasında, terfisinde, davalardan alınmalarında vs. rol oynamasıdır. Raporunda, Neşter Operasyonu, eski Yargıtay Başkanı ile ilgili medyaya yansıyan

iddialar ve bunlarla ilgili ciddi bir sonuç alıcı girişimin olmaması, hâkim ve savcıların, bağımsızlığının korunması adına, rüşvet dahil çeşitli suçlardan dolayı soruşturulamama ve yargılanamamaları şeklinde bir başka probleme işaret edilmektedir. Bu durum pek çok ciddi suistimale yol açarken, nadir durumlar dışında yüksek kurul dokunulmazlığı kaldırmamaktadır. Raporda başka örneklerle bu durumun yargı sistemine olan güveni sarstığı belirtilmektedir. Hukuk alanındaki bu problemlerin, genel olarak yolsuzluk ve ekonomiyi etkileyeceği ileri sürülmektedir.

Nitekim, çeşitli gelişmişlik düzeylerindeki ülkelerde yolsuzluk üzerine ampirik bir çalışmada, yolsuzluk düzeyini belirleyen faktörlerden biri, kanun hâkimiyeti olarak tespit edilmiştir. Buna göre, “kanun hâkimiyeti”nin yolsuzluk düzeyine etkisi ters orantılı ve önemli derecede anlamlı bulunmaktadır. Bu araştırma, bürokratik kalitenin yolsuzluk düzeyini belirleyen önemli bir faktör olduğunu ifade etmektedir. Bürokratik kalitenin artması, yolsuzluk düzeyinin azalmasına neden olmaktadır. Makalede yer alan, gelişmiş ve az gelişmiş ülkelerdeki kamu görevlilerin geliri ve bu ülkelerdeki kamu harcamalarının etkisi ile ilgili saptama da önemli görülebilir:

Başka bir deyişle, kamu sektöründeki ücret ve maaş harcamalarının toplam harcamalar içindeki payının artması, az gelişmiş ülkelerde, rant kollayan kamu çalışanlarının sayısındaki bir artışı simgelerken, gelişmiş ülkelerde kamu çalışanlarının gelirindeki bir artışı simgelemektedir. Bu yüzden, kamu sektörü ücret ve maaş harcamalarının payı ile yolsuzluk arasında, az gelişmiş ülkelerde doğru orantılı bir ilişki gözlemlenirken, gelişmiş ülkelerde ters orantılı bir ilişki gözlenmektedir (Tosun 2003: 138).

Kamu harcamalarının beklentilerin aksine yolsuzluk düzeyini azaltması, gelişmiş ve az gelişmiş ülke ayrımında farklılaşmaktadır. Gelişmiş ülkeler, her ne kadar daha büyük kamu harcamaları yapsalar da, harcamalar yolsuzluğun ortaya çıkmasını önleyecek şekilde gerçekleşmektedir. Bununla birlikte, az gelişmiş ülkelerde kamu harcamaları, yapay rant yaratarak yolsuzluklara neden olabilmektedir. Az gelişmiş ülkelerdeki söz konusu durumun muhtemel bir açıklaması olarak harcamaların etkin ve etkili kullanılmayışı gösterilebilmektedir (Tosun 2003: 139).

Kısaca, yolsuzluklarla mücadele birçok açıdan önem arz ettiğinden, hükümetin iş yapmayı kolaylaştırma, girişimcinin oyun alanını genişletme ve dolayısıyla ekonomide sağlıklı bir gelişmeyi sağlama açısından şeffaflık üzerinde durması yerinde olacaktır.

5. Genel Değerlendirme

Büyümenin esas aktörü girişimcidir. Başka faktörlere göre girişimcinin rolünü inceleyen bir çalışmada (Buttrick ve Moran 2005), sosyal sermayenin zan-

nedildiği gibi büyümeyi etkilemediği ama girişimciliğin anahtar rol oynadığı belirtilmiştir. Serbest piyasanın işlemlerini sağlayan temel aktör olan girişimcinin yapıcı kurallar içinde hareket etmesi, ekonomik gelişme ve refah için temel şarttır. Rekabetçi bir ortam için de ekonomik özgürlüklerin mümkün olduğunca geliştirilmesi şarttır. 2006 yılında dünyadaki girişimcilik eğilimleri üzerine yapılan bir çalışmada (Bosma ve Harding 2007) 18-64 yaş aralığında olan ve yeni bir iş kuran yahut kuruluşu takip eden üç yıldır işini sürdürebilen kişiler incelendiğinde, Türkiye’de bu oranın yüzde 6.1 olduğu ve araştırma kapsamındaki 42 ülke arasında 25. sırada yer aldığı belirtilmektedir. Bu girişimcilerin yüzde 30 kadarının da bir fırsatı değerlendirmek için değil, mecburiyetten girişimci olduklarına işaret edilmektedir. Gelişmiş ülkelerde daha ziyade fırsatları değerlendirme amaçlı girişimcilik yüksek oranlarda görülmektedir. 2007 yılında bu durum değişmemiştir. Türkiye orta-düşük gelirli 19 ülke arasında 17. sırada (Bosma vd 2008: 15) 2008 yılındaki ise verimlilik temelli rekabet eden 17 ülke içinde ise, 15. sırada yer almaktadır (Bosma vd. 2009: 21). Bu veriler, çalışma boyunca değinilen diğer unsurlarla birlikte ele alındığında, Türkiye’de girişimciliğin önünü açacak, büyüme ve istihdamı destekleyecek kurumsal yapıların önemi daha da iyi anlaşılabilir.

Girişimciyi destekleyecek etkin kurumların önemli bir işlevi de, bireyin özgürlük alanını muhafaza etmektir. İyi kurumlar, aşırı, gereksiz baskıyı önler ve girişimcinin, başkalarının özgürlüğünü zedelemekten kendi çıkarlarının peşinde koşabilmesine imkân verir. Kasper (2007: 113) girişimcinin iktisadi gelişme için önemine dikkat çekerken, kamu girişimciliğinin –devletçi gelişme modeli- gelişme açısından nadiren başarılı olduğuna ve gelişmekte olan ülkelerin çoğunu işe yaramaz kalıntılar ve büyük borçlarla baş başa bıraktığına işaret eder. Benzer bir çalışmada (Gwartney vd. 1998: 169), devletin büyümesinin birçok anlamda ekonomik faaliyetlerin verimliliğini azaltıp girişimciliği sekteye uğrattığı verilere dayalı olarak gösterilmiş; 2008 tarihli bir raporda da (Öztürk 2008: 168), Türkiye’de eskiden beri sıkça vurgulanan, devletten bağımsız hareket etme yeteneğini yitirmiş girişimcinin ahlaki yozlaşması ile devletin politikasız müdahalelerinin sonuçları arasındaki sağlıklı ilişkiye işaret edilmiştir. Yani, problem sadece devletin ekonomiye müdahale edip girişimciyi kösteklemesiyle kalmamakta; girişimcinin sürekli devletten beklentiler içine girmesi, kendi ayağı üzerinde durma yerine rant kollamayı tercih etmesi gibi sonuçlar da doğmaktadır. Ekonomik özgürlükler ve gelişme çerçevesinde konuyu ele alan Kasper durumu kısaca şöyle özetlemektedir:

Politikacılar ve memurlar, doğru bilgiyi keşfedecek bilgi ve müşevviklere sahip değildir. İnsanların taleplerini karşılayıp onlara neyin mümkün olduğunu anlatacak yerde, enerjilerini kendi ceplerini doldurmak veya siyasi güçlerini desteklemekte gerekecek fırsatlar aramakla harcarlar. Tam ak-

sine, kâr peşinde koşan, rekabetçi özel müteşebbisler ise, piyasanın istediğini yapma ve ekonomik değişimden kaynaklanan şartlardaki değişimlere göre kendilerini ayarlama eğilimindedirler (2007: 113).

Politikacı, bürokrat ve rant peşindeki sanayicilerin fazla yakınlaşmasının bedeli siyasi partilerin yozlaşması ve sanayicilerin yenilik için girişimcilikten lo-biciliğe yönelmesi şeklinde ortaya çıkmıştır. [...] sanayi politikası, gelir elde etmekten ziyade, yöneticilere daha iyi bir hayat sunmak ve haksız rantları dağıtmak amacını gütmektedir. Birçok iktisatçı ve uluslararası ekonomik örgüt arasında, selektif (seçici) sanayi politikalarının iktisadi büyüme açısından kötü şöhreti yaygındır. Basit bir gerçek: Hükümetler bilemez ve siyasi çıkarlar, iktisadi mantık ve vatandaşların çıkarına göre öncelikli olma eğilimindedir (2007: 145).

6. Sonuç

Bu çalışma, problemler alanlar yanında, Türkiye’de iş yapma ortamının geliştirilmesi yönünde, belli konularda ciddi mesafeler alındığını göstermektedir. Bazı tarife dışı engeller ve fikri mülkiyetteki sorunlara rağmen, dış ticaret serbestisi, mülkiyet kaydındaki ilerlemeler, yatırımcının korunması ve sözleşmelerin bağlayıcılığı olumlu görülmelidir. Buna rağmen, halen yolsuzluk algılamasının yüksek olması, bürokrasi ve siyasilerin gelişmelere ayak uydurmada bilerek veya bilmeyerek geri kalması, emek yasalarında aslında faydadan çok zarar getiren katılık, birtakım reformlar yapılmasıyla birlikte, süreç olarak hala problemler görünen vergi idaresi, işin tasfiyesindeki zorluklar gibi problemler halen sürmektedir. Avrupa ile kıyaslamalı yapılan bir çalışmada (Turkey’s Competitiveness 2006: 10), Türkiye’nin özellikle makroekonomik çevredeki istikrarsızlık, temel eğitim ve sağlık, altyapı alanındaki yetersizlikler gibi rekabet edebilirlik açısından önemli konularda Türkiye’nin hala alacağı mesafenin bulunduğu, AB üyeliği sürecinde bu konuların ana müzakerelere başlıkları olduğuna dikkat çekilmektedir.

İşletmelerin faaliyetlerini sürdürdüğü çevredeki kurumsal kalite, yani mülkiyet haklarını güvence altına alan güçlü kamu kurumları, etkilerden arındırılmış bir yargı sistemi, şeffaf ve etkin bir hükümet politikası ile yolsuzluktan arındırılmış bir özel sektör çevresi, iş yapmanın kolaylığını da temin edecektir. Hükümetler, beyan ettikleri gibi ekonomik özgürlükleri geliştirme, mikro reformlara yönelme yolunda ciddi iseler, çözüm yolları ve ana hatları belli olan bu problemler üzerinde yoğunlaşarak somut adımlar atabileceklerdir.

Açıklamalar

- ¹ Veriler Doing Business 2009: Country Profile for Turkey, The World Bank 2008 www.doingbusiness.org/Documents/CountryProfiles/TUR.pdf (Erişim: 16.01.2009) ve İnternet veritabanından özetlenmektedir. www.doingbusiness.org/ExploreEconomies/?economyid=191 (Erişim: 16.01.2009) Bu araştırma 2005 yılında 557 şirket üzerinde Dünya Bankası adına yapılmıştır.
- ² www.enterprisesurveys.org/ExploreEconomies/?economyid=191&year=2005 (Erişim: 16.01.2009)
- ³ www.transparency.org/news_room/in_focus/2008/cpi2008/cpi_2008_table

Kaynaklar

- Acar, Mustafa, H. Bahadır Akın (2007). “Ekonomik Özgürlük Endeksleri Çerçevesinde Ekonomik Özgürlükler ve Refah: Azerbaycan İçin Öneriler”. *International Congress, Caucasus and Central Asia in the Globalization Process*. Materiallar 2. Kitap. Baku: Qafqaz Universiteti. 590-598.
- Akın, H.Bahadır (2007). “Entrepreneurship, Growth and Role of Institutions Supporting Market Economy in Azerbaijan: A Short Review”. *The International Scientific Conference on Azerbaijan Model of National Economic Development*. Baku: İqtisad Universiteti Neşriyyatı. 168-174.
- (2007). “Görünen Elden Görünmeyen Ele Girişimcinin Dönüşü: İnternet Çağında Kapitalizm ve Girişimcilik Üzerine Bir Değerlendirme”. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi 2 (2)*: 93-107.
- Audretsch, David B., Carree M. A and A.Roy Thurik (2002). “Does Entrepreneurship Reduce Unemployment?”. *Tinbergen Institute Discussion Papers*. www.entrepreneurship-sme.eu/pdf-ez/N200504.pdf (16.01.2009).
- Ay, Hakkı Mümin (2008). “Unregistered Employment in Turkey”. *Lex et Scientia XV*: 366-377.
- Baumol, William J., Robert E. Litan, and Carl J. Schramm (2007) *Good Capitalism, Bad Capitalism, and the Economics of Growth and Prosperity*. Yale: University Press.
- Beach, W. W. and T. Kane (2008). “Methodology: Measuring the 10 Economic Freedoms”. *2008 Index of Economic Freedom The Heritage Foundation*. Washington DC. 39-41.
- Bosma, Niels and Rebecca Harding (2007). *Global Entrepreneurship Monitor GEM 2006 Summary Results*. Babson College and London Business School. www.gemconsortium.org/about.aspx?page=global_reports_2006 (16.01.2009).
- Bosma, Niels et al. (2008). *Global Entrepreneurship Monitor, 2007 Executive Report*. Babson College, London Business School. www.gemconsortium.org/download/1232095095062/GEM_2007_Executive_Report.pdf (16.01.2009)
- (2009). *Global Entrepreneurship Monitor 2008 Executive Report*. Babson College, Universidad del Desarrollo.

- www.gemconsortium.org/download/1232094404843/GEM%20Global%202008.pdf (16.01.2009)
- Botero, J.C. et al. (2004). “The Regulation of Labor”. *Quarterly Journal of Economics* 119 (4): 1339-1382.
- Buttrick, Steven C. and John P. Moran (2005). “Russia’s missing link? Social capital, entrepreneurialism, and economic performance in post-communist Russia”. *Communist and Post-Communist Studies* 38: 357-368.
- Calderón, César, Alberto Chong and Gianmarco León (2006). “Institutional Enforcement, Labor-Market Rigidities, and Economic Performance”. *Inter-American Development Bank Banco Interamericano de Desarrollo (IDB) Research Department Departamento de Investigación Working Paper #589*, www.iadb.org/document.cfm?id=845678 (16.01.2009).
- Corruption Perceptions Index, (2008).
www.transparency.org/news_room/in_focus/2008/cpi2008/cpi_2008_table (16.01.2009).
- Djankov, Simeon, Caralee McLiesh and Rita Ramalho (2006). “Regulation and Growth”. *Economics Letters* (September): 395-401.
- (2002). “The Regulation of Entry”. *Quarterly Journal of Economics* 117: 1-37.
- (2003). “Courts”. *Quarterly Journal of Economics* CXVIII: 457-522.
- (2008). “The Effect of Corporate Taxes on Investment and Entrepreneurship”. *NBER Working Paper No. 13756*, January, (www.nber.org/papers/w13756) (16.01.2009).
- Doing Business 2009: Country Profile for Turkey* (2008). The World Bank www.doingbusiness.org/Documents/CountryProfiles/TUR.pdf (16.01.2009).
- Economic Survey of Turkey, 2008, Policy Brief*. OECD July 2008, www.oecd.org/dataoecd/53/42/40988838.pdf (16.01.2009).
- Enterprise Surveys 2005*. www.enterprisesurveys.org/ExploreEconomies/?-economyid=191&year=2005
- Global Competitiveness Report 2008-2009* (2009)
www.weforum.org/documents/GCR0809/index.html (16.01.2009).
- Global Corruption Report 2007, Corruption in Judicial Systems* (2007). Cambridge University Press
- Gonzales, Alvaro S. and Francesca Lamana (2007). “Who fears from competition from informal firms? Evidence from Latin America”. Policy Research Working Paper 4316, The Worldbank, August 2007. www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/IW3P/IB/2007/08/14/000158349_20070814084719/Rendered/PDF/wps4316.pdf (16.01.2009).
- Gwartney, James, Randall Holcombe and Robert Lawson (1998). “The Scope of Government and the Wealth of Nations” *Cato Journal* 18 (2): 163-190.

- Hauser, Hermann (2000). "Entrepreneurship in Europe". *Business Strategy Review* 1.1 (1): 1-9.
- Henwood, Doug (2005). "Laissez-faire Olympics". *Left Business Observer*. March 26. www.leftbusinessobserver.com/FreedomIndex.html (16.01.2009).
- Holmes, Kim R., E. J. Feulner and Mary Anastasia (2008). *2008 Index of Economic Freedom*. Washington DC: The Heritage Foundation.
- Kaplan, David S., Eduardo Piedra and Enrique Seira (2007). "Entry Regulation and Business Start-Ups: Evidence from Mexico". *World Bank Policy Research Working Paper* 4322. <http://laef.ucsb.edu/conferences/latinamer07/papers/Kaplan.pdf> (16.01.2009).
- Karlsson, Stefan, (2005). "The Failings of the Economic Freedom Index". *The Mises.org*, 21. 01. 2005, www.mises.org/story/1724 (16.01.2009).
- Kasper, Wolfgang (2007). *Ekonomik Özgürlük ve Gelişme*. Çev. H. Bahadır Akın. Ankara: Liberte Yay.
- Kuzilwa, J. Andrew (2005). "The Role of Credit for Small Business Success: A Study of the National Entrepreneurship Development Fund in Tanzania". *Journal of Entrepreneurship* 14 (2): 131-161.
- Littvay, Levente and Andrew N. P. Donica (2006). "Corruption: a cause or an effect?". *Canadian Political Science Association Conference*. Toronto, Canada. www.cpsa-acsp.ca/papers-2006/Littvay-Donica.pdf (16.01.2009).
- Lordoğlu, Kuvvet, Hakkı Mümin Ay ve Ibrahim Arslan (2008). "The Relation Between Undeclared Employment and Financial Burden on Employment in Turkey". *Serbian Journal of Management* 3 (2): 189-198.
- Miller, Ambassador Terry et al. (2009). *2009 Index of Economic Freedom, The Heritage Foundation and The Wall Street Journal*. www.heritage.org/index/Download.aspx (16.01.2009).
- Miller, John (2005) "Free, Free at Last". *Dollars&Sense, The Magazine of Economic Justice*. March/April www.dollarsandsense.org/archives/2005/0305miller.html (16.01.2009).
- Otonglo, Caroline and Tea Trumbic (2008). "Giving a facelift to the Turkish Tax System". *Celebrating Reform 2008, Doing Business Case Studies*. World Bank. 68-71.
- Öztürk, İbrahim (2008). *İGİAD 2008 Girişimcilik Raporu*. İstanbul: İGİAD Yay.
- Phelps, Edmund (2006). "Dynamic Capitalism". *Opinion Journal, Wall Street Journal*. October 10: A14.
- Sarkar, Hireen ve M. Aynul Hasan (2001). "Impact of Corruption on the Efficiency of Investment: Evidence from A Cross-Country Analysis". *Asia-Pacific Development Journal* 8 (2): 111-115.

- Schramm, C. J. (2008). “Economic Fluidity: A Critical dimension of Economic Freedom”. www.heritage.org/research/features/index/chapters/pdf/index2008_chap1.pdf (16.01.2009).
- Schwab, Klaus and M. E. Porter (2008). *Global Competitiveness Report 2008-2009*. World Economic Forum, Geneva.
- Thallam, Satya (2008). *International Property Rights Index (IPRI) 2008 Report*. Property Rights Alliance. [www.internationalpropertyrightsindex.org/UserFiles/File/022508ot-report%20\(2\).pdf](http://www.internationalpropertyrightsindex.org/UserFiles/File/022508ot-report%20(2).pdf) (16.01.2009).
- The New Turkish Investment Environment* (2007). YASED, International Investors. www.yased.org.tr/webportal/Turkish/Yayinlar/Documents/NIE-update-2007.pdf (16.01.2009).
- Torlak, Ömer, Şuayıp Özdemir ve Erkan Erdemir (2008). *İĞİAD 2008 İş Ahlakı Raporu*. İstanbul : İĞİADYay.
- Tosun, M. Umur (2003). “Yolsuzluğun Nedenleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma”. *Akdeniz İİBF Dergisi* (5): 125-146.
- Treisman, Daniel (2000). “The Causes of Corruption: A Cross-national Study”. *Journal of Public Economics* 76 (3): 399-457.
- Turkey’s Competitiveness in a European Context*, *World Economic Forum* (2006). www.weforum.org/pdf/Turkey/Competitiveness.pdf (16.01.2009).
- Uslaner Eric M. (2005). “Trust and Corruption”. www.bsos.umd.edu/gvpt/uslaner/uslanerCorruptionroutledge.pdf (16.01.2009).

An Evaluation of Business Environment in Turkey From the Prespective of Entrepreneurship and Economic Freedom

H. Bahadır Akın*

Abstract: The main factor of a country's economic development is the entrepreneur, who is the driving force of growth and wealth. The success of an entrepreneur depends on healthy institutional structures and basic economic freedom provided by the government. If the freedom for doing business in a country is restricted by governments intentionally or unintentionally, this will affect growth and employment, and the society as a whole will suffer from these sanctions. In this study, the basic institutions required for economic freedom and wealth creation were taken into account and analyzed with regard to the specific case of Turkey. For this purpose, various indexes measuring economic freedom, corruption, competition and business environment were examined, and some analyses were provided based on the most widely accepted ones. In general, although the main problems concerning the business environment in Turkey are employment, corruption, political and macro- economic instability, in certain areas there are significant improvements. The results can be useful for policy makers at a micro-economic level.

Key Words: Entrepreneurship, institutions, economic freedom.

* Prof. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey University, Faculty of Economic and Administrative Sciences, Department of Business Administration / KARAMAN
bahadirakin@kmu.edu.tr

Оценка бизнес-среды Турции с точки зрения предпринимательства и экономических свобод

Х. Бахадыр Акын*

Аннотация: Ключевым элементом в экономическом росте и процветании любой страны являются личности, обладающие предпринимательским духом как движущая сила этого процесса. Успехи предпринимателей же зависят от справедливой, здоровой институциональной структуры, созданной государством и соблюдения основных экономических свобод. Если в стране ограничена свобода бизнеса, правительство сознательно или бессознательно препятствует развитию предпринимательства, то это влияет на экономический рост и занятость; и в целом общество страдает от этого. В этом исследовании рассмотрены основные институты Турции в рамках экономических свобод и процветания. В этих целях изучены все показатели различных учреждений, касающиеся экономических свобод, коррупции, конкуренции и ведения бизнеса, опубликованные в течение последних лет; и в рамках этих показателей сделана попытка анализа ситуации. В целом, в Турции занятость, коррупция, политическая и макроэкономическая нестабильность препятствуют легкости ведения бизнеса, но вместе с этим в некоторых областях наблюдаются улучшения. Полученные результаты могут быть полезны при разработке экономической политики на микроэкономическом уровне.

Ключевые слова: предпринимательство, институты, экономическая свобода

* Проф. док., Университет имени Караманоглу Мехметбея, кафедра менеджмента / Караман bahadirakin@kmu.edu.tr

